

કૃતજ્ઞતાની ભાષા

૧ નવેમ્બર, ૨૦૧૮

આત્મીય પાઠકો,

જો તમારે વિશ્વના બધા દેશોમાંથી બધી ભાષાનું અધ્યયન કરવાનું હોય તો તમને હજારો શબ્દો અને વાક્યાંશો મળશે, હૃદયના એ ભાવ, એ બોધ અને સદ્ગુણ માટે, જેને કૃતજ્ઞતા કહે છે. આમાંના કેટલાક શબ્દો મૃદુલ અને મધુર છે, તેને બોલો તો લાગે કે તમારા શબ્દોમાં સાકર ભેળવી છે. બીજા કેટલાક શબ્દોમાં વધુ ગુંજાયમાન થવાનો ગુણ છે, તમારા સ્વરતંતુઓના માધ્યમથી આકાર લેતો, ઓર્ગન નામના વાદ્ય જેવો ગહન, સુંદર અને ભવ્ય ધ્વનિ. તથાપિ બીજા એવા શબ્દો પણ છે જેને બોલો ત્યારે તમને ઉતાર-ચઢાવનો અનુભવ થાય છે, તે સૂરીલા લાગે છે અથવા તો તમે તેનું ઉચ્ચારણ કરો ત્યારે તે તમારા મોંમાંથી એવી રીતે ફૂટી નીકળે છે કે એ શબ્દોમાં તાલનો અનુભવ થાય છે.

આમાંનાં દરેક શબ્દ અને વાક્યાંશ — તેનો ધ્વનિ, તેની સૂક્ષ્મતા, જેમાંથી તેનો અર્થ નીકળતો હોય તે સાંસ્કૃતિક સંદર્ભ — કૃતજ્ઞતાનાં કેટલાંક નવાં પાસાંઓને દર્શાવે છે. અને કોઈક રીતે એ બધું જ આવશ્યક લાગે છે; કૃતજ્ઞતાને તમે જેટલાં પણ નામ આપો અથવા જેટલી રીતે વ્યક્ત કરો તે ઓછું જ છે. કંઈ ઓછું લાગી રહ્યું હોય તો તે છે શબ્દો જેમાં આપણે કૃતજ્ઞતાની એ મહાન, અનેક પાસાંઓવાળી અને રહસ્યપૂર્ણ લાગણીને ઢાળવાનો પ્રયાસ કરી રહ્યાં છીએ.

નવેમ્બર મહિનો અમેરિકામાં ‘થેન્ક્સ-ગિવિંગ’નો તહેવાર મનાવવાનો એટલે કે આભાર વ્યક્ત કરવાનો મહિનો છે અને વિશ્વના બીજા ભાગોમાં પણ તેના જેવા જ તહેવારો આવે છે. પરંપરાગત રીતે આ લાગણીનો સમય છે જ્યારે ખેડૂતો ઘણા મહિનાઓ પહેલાં રોપેલા પાકના ફળરૂપે કાપણી કરે છે. પછી તેઓ અને એ બધાં જેઓ પોતાના પરિશ્રમથી લાભાન્વિત થયા છે તેઓ આ ભેગા કરાયેલા અન્નમાંથી પોતાનો ભાગ મેળવે છે અને ધરતીને ધન્યવાદ આપે છે તથા એકબીજાને ધન્યવાદ આપે છે, અને એ સર્વશક્તિમાન પરમાત્માને પણ ધન્યવાદ આપે છે જેમની કૃપાથી આવી પ્રચુરતા અને આવું જીવન સંભવ બન્યું છે.

સિદ્ધયોગ પથ પર આપણે પણ આ સમયને મનન કરવા માટે અને કૃતજ્ઞતા અર્પિત કરવા માટે સમર્પિત કરીએ છીએ. સાચું કહું તો, સાધનામાં આ બંને અભ્યાસો અવિરતપણે ચાલતા રહે છે. મનન અને કૃતજ્ઞતા અર્પિત કરવાના આ અભ્યાસો શ્રીગુરુની શિખામણોને આત્મસાત્ કરવા માટે અને આપણા જીવનની નાની-મોટી ક્ષણોમાં કૃપાને સમજવાની આપણી દૃષ્ટિને પરિષ્કૃત કરવા માટે અતિ આવશ્યક છે. તેમ છતાં, એ અત્યંત મૂલ્યવાન છે કે આપણે મનન કરવાના અને કૃતજ્ઞતા અર્પિત કરવાના આ ઉદ્દેશ્ય માટે વર્ષમાં એક નિશ્ચિત સમય કાઢીએ અને

આમ કરવા માટે આપણી સાથે વિશ્વભરના સિદ્ધયોગીઓ પણ જોડાય. ઘણીવાર જ્યારે બીજાં લોકો પોતાની અંતરદષ્ટિ આપણને કહે છે, ત્યારે ભગવાન અને શ્રીગુરુનું આપણું સ્મરણ તાજું થઈ જાય છે. જ્યારે આપણે બીજાં લોકોમાં કૃતજ્ઞતાને ઓળખીએ છીએ ત્યારે આપણે વધારે સરળતાથી આપણા પોતાના અંતરના ઊંડાણમાં સ્થિત કૃતજ્ઞતાના સંપર્કમાં આવી શકીએ છીએ.

એ શું છે જેના માટે આપણે કૃતજ્ઞ થવું જોઈએ, તેને સંક્ષિપ્તમાં કહેવું હોય તો હું કહીશ કે બસ એક કારણ પૂરતું છે અને તે છે — વર્ષ ૨૦૧૮ માટે શ્રીગુરુમાઈનો સંદેશ, ‘સત્સંગ’. સત્સંગની એક ક્ષણ પણ — સત્યની સંગતિમાં એક ક્ષણાર્ધ, આપણા પોતાના આત્માની એક ઝલક — મહાન ભાગ્ય છે. તે અદ્ભુત સૌભાગ્ય છે. તે જન્મ-જન્માંતરનું ફળ છે અને સાચા ધન્યવાદના ગીતો ગાવા માટે આ કારણ પર્યાપ્ત છે. તેથી મહાન સંતો અને ઋષિમુનિઓના રચનાત્મક ગીતો અને કવિતાઓમાં તેમની અસીમ કૃતજ્ઞતાને શબ્દબદ્ધ કરવાના તેમના સંઘર્ષને મંત્રમુગ્ધ કરી દેતા તેમના સુંદર પદ્યો દ્વારા જોઈ શકાય છે. સંતકવિ કબીરનો આવો જ એક ઉત્કૃષ્ટ દોહો છે જેનું પ્રતિરૂપ અનેક પરંપરાઓના શાસ્ત્રોમાં અને શિવમહિમ્ન સ્તોત્રમ્માં પણ જોવા મળે છે. એ દોહામાં કબીર સાહેબ લખે છે :

સબ ધરતી કાગજ કડૈં, લેખની સબ બનરાય,
સાત સમુન્દર કી મસિ કડૈં, ગુરુગુણ લિખા ન જાય ।

જો હું ધરતીને કાગળ બનાવું,
અને બધાં જંગલને મારી કલમ બનાવું,
જો હું બધાં જ સમુદ્રની શાહી બનાવું,
તોપણ હું શ્રીગુરુના ગુણગાન લખવાનું ક્યારેય પૂરું નહીં કરી શકું.^૧

સિદ્ધયોગ પથ પર આપણે માત્ર એક ક્ષણની સત્યની સંગતિ વિશે વાત કરી રહ્યાં છે એવું નથી. આપણે એ રાહ જોવાની જરૂર નથી કે આપણા બોધમાં આપમેળે જ પ્રકાશ ચમકે. શક્તિપાત દીક્ષા પ્રદાન કરીને અને તેમનો સંદેશ આપીને, શ્રીગુરુમાઈએ આપણને વારંવાર સત્યની સંગતિમાં રહેવાના ઉપાયો આપ્યા છે. એક ક્ષણ લઈને વિચારો કે આનો અર્થ શું છે. તે તમને શ્રીગુરુની ઉદારતા વિશે શું કહે છે? આ ઉદારતાની ગહનતા કેટલી અગાધ છે, કેટલી અજ્ઞાત છે એ જાણતાં હોવા છતાં આ ઉદારતા વિશે એ શું છે જે કહેવાયું નથી?

એક કદમ પાછા જઈને આવા પ્રશ્નો પૂછવા અને આવા પ્રકારના મનન-ચિંતનમાં સંલગ્ન થવું એ હંમેશાં મદદરૂપ છે. વાસ્તવમાં, તમારા અંતરમાં કૃતજ્ઞતા માત્ર એટલા માટે નથી ઉભરાતી કારણકે બૌદ્ધિક સ્તરે તમે માની લો છો કે તેનો અનુભવ થવો જ જોઈએ. તેમ છતાં, તમે બુદ્ધિનો ઉપયોગ કરી શકો છો; જો તમે બુદ્ધિની સાથે રહો તો તમારા વિચારો અને પ્રશ્નો તમને કોઈ નવા સ્થાન તરફ લઈ જશે અને કંઈક પ્રગટ કરશે. તમે તમારા હૃદયના પ્રજ્ઞાન અને ભાવ સુધી પહોંચી જ જશો.

તેથી હું તમને પ્રોત્સાહિત કરું છું કે આ મહિને શ્રીગુરુમાર્ઘના વર્ષ ૨૦૧૮ના સંદેશના તમારા અભ્યાસ પર કાળજીથી અને ઉત્સુકતાથી મનન કરતા રહેજો. જો પુનરાવલોકન કરવા માટે તમને અત્યાર સુધીના વર્ષની તમારી સાધના અત્યંત લાંબી લાગતી હોય, તો પછી એક ક્ષણથી શરૂઆત કરો — એક એવી ક્ષણ જેમાં તમને ખાત્રી છે કે તમે તમારી પોતાની સુસંગતિનું રસાસ્વાદન કર્યું હતું; તમે તેનો સ્વાદ આપ્યો હતો જેને ગુરુમાર્ઘજી બહુ સુંદરતાથી સત્યરસ કહે છે. યાદ કરો કે તે ક્ષણ કેવી હતી, તેની સંરચના કેવી હતી, તેનો વિશિષ્ટ ભાવ અને સ્વાદ કેવો હતો. અને પછી ધ્યાનથી જુઓ કે તમારું મનન તમને ક્યાં લઈ જાય છે. તે તમને મનના શરૂઆતના વિચારો તરફ લઈ જઈને એક વિશિષ્ટ યાદ તાજી કરે છે જે તમને સત્સંગના સ્મરણ તરફ અને એ સ્મરણ તરફ લઈ જાય છે જે સ્વાભાવિક રીતે ઉભરાય છે.

તમારા મનન-ચિંતન અને અભ્યાસમાં સહાય માટે તમે સિદ્ધયોગ પથ વેબસાઇટની મુલાકાત લઈ શકો છો. નવેમ્બર મહિનામાં, વેબસાઇટ પર કૃતજ્ઞતાના શબ્દોની વાર્ષિક ફોટો-ગેલરી આવશે, જેમાં મહિનાના પ્રત્યેક દિવસે, એક નવો શબ્દ અને તેની સાથે તેનું ઓડિઓ ઉચ્ચારણ પણ આવશે. એવી કેટલીક શિખામણો, વ્યાખ્યાઓ અને ફોટાઓનું સંકલન પ્રકાશિત કરવામાં આવશે જેનું તમે આખા વર્ષ દરમિયાન અધ્યયન કર્યું છે. તમે જોશો કે તે એક પ્રકારનું વ્યાવહારિક પુનરાવલોકન હશે જેમાં વર્ષ ૨૦૧૮ની સિદ્ધયોગ સાધનાના મુખ્ય અંશો આવશે. અને એક અત્યંત વિશેષ ચલચિત્ર પણ આવશે, જેમાં આ વર્ષના સંદેશ સંબંધિત કેટલાંક ગુણો અને સાધના માટેના સાધનો પ્રદર્શિત કરવામાં આવશે.

ભારતમાં, આ વર્ષે નવેમ્બર મહિનામાં પ્રકાશનો ઉત્સવ, દિપાવલી (કે દિવાળી) પણ આવે છે. આ ઉત્સવને આપણે સિદ્ધયોગ પથ પર પણ ઉજવીએ છીએ. દીપકની નૃત્ય કરતી જ્યોતિ એ આત્માની દિવ્ય જ્યોતિનું પ્રતીક છે, બધાં જ સમયચક્રો દરમિયાન અને બ્રહ્માંડના આ ઉતાર-ચઢાવ દરમિયાન તેના વિજય અને ધૈર્યનું પણ પ્રતીક છે. ઉત્સવના આ સમય દરમિયાન (૪ થી ૮ નવેમ્બર) વેબસાઇટ પર તેને સંબંધિત વાર્તાઓ, ફોટો-ગેલરીઓ અને સંગીત આવશે.

દિપાવલી હંમેશાં કૃતજ્ઞતાના મહિનામાં એટલે કે નવેમ્બરમાં નથી આવતી, પણ જ્યારે તે નવેમ્બરમાં આવે છે ત્યારે આ સંયોગનો અનુભવ અદ્ભુત લાગે છે. કદાચ આપણે બે ઉત્સવોને જોડતા તંતુને જોઈ શકીશું. જ્યારે આપણા અંતરમાં આત્માનો પ્રકાશ ચમકે છે, ત્યારે આપણને પ્રચુરતાનો બોધ થાય છે — એવા પ્રકારની પ્રચુરતા જે ક્યારેય ક્ષીણ ન થઈ શકે, જે પરિસ્થિતિને આધારે બદલાતી નથી, તે આપણી ફરિયાદોની લાંબી-ટૂંકી સૂચિથી પ્રભાવિત થતી નથી. તે તો બસ, આપણને આપણા જીવનમાં મહાનતર સમતાભાવ સાથે આગળ વધવામાં આપણી મદદ કરે છે.

આપણે આ પ્રચુરતાને બાહ્ય સ્તર પર પ્રતિબિંબિત કરીએ છીએ — આપણે જે ભોજન બનાવીએ છીએ અને બીજાંઓની સાથે વહેંચીએ છીએ, જે રીતે આપણે બીજાંઓનું આપણા ઘરમાં સ્વાગત કરીએ છીએ અને આપણા જીવનમાં તેમણે જે આપ્યું છે તેના માટે તેમનો આભાર વ્યક્ત કરીએ છીએ. તથાપિ તેના સાચા ભાવને આપણે

આપણી અંદર ઓળખી લઈએ છીએ, જેમકે પરિપૂર્ણતા, તૃપ્તિ, કંઈ વધુ ન મેળવવાની ઇચ્છા અને પરિણામસ્વરૂપ ઉમડતું કૃતજ્ઞતાનું પૂર.

અને આ બોધ, આ ભાવ — આપણે સમાજમાં સારા દેખાવા માટે યંત્રવત “આભાર” કહીએ છીએ તે અને એ શક્તિ જે આપણને આ “આભાર” બોલવાની પ્રેરણા આપે છે, જે હૃદયથી ઉત્પન્ન થવાને કારણે સરળતાથી, સ્વેચ્છાથી ઉદ્ભવે છે, તે બંને વચ્ચેનો તફાવત છે. તે એ સ્રોત છે જે શબ્દોની પહેલાં ઉમડ્યો હતો અને આપણા શબ્દો મૌનમાં વિલીન થઈ જાય તે પછી પણ લાંબા સમય સુધી ટકી રહેશે. તે એ અશ્રુઓની ભાષા છે જેને આપણે આપણા ગાલ પરથી નીચે ટપકવા દઈએ છીએ, તે આપણી આંખોમાં અભિવ્યક્ત થાય છે, તે તારાની જેમ ચમકે છે અને આપણી આંખોના ખૂણામાં કરચલી પાડીને સૌમ્યતાને પ્રગટ કરે છે. તેથી જ આભાર વ્યક્ત કરવા માટે આપણા સંયુક્ત શબ્દભંડોળમાં આપણી પાસે કેટલાંય શબ્દો હોવા છતાં, તે ક્યારેય પર્યાપ્ત નહીં હોઈ શકે અને ક્યારેય નહીં હોય.

આદર સહિત,

ઈશા સરદેસાઈ

^૧ અંગ્રેજી ભાષાંતર © ૨૦૧૮ એસ.વાય.ડી.એ. ફાઉન્ડેશન.